

NAPKÖZIS TANULÓKON VÉGZETT KOMPLEX VIZSGÁLATOK TAPASZTALATAI

A napközi otthon *napirendjének* helyes kialakításával mind a külföldi, mind a hazai szakirodalom sokat foglalkozik. A napközi egyik fő feladata, hogy megfelelő feltételeket és segítséget nyújtson a tanulónak házi feladataik maradéktalan és hibátlan elkészítéséhez, a következő osztályfoglalkozásokra való felkészüléshez. Emellett a pihenést, a szórakozást is úgy kell nyújtania, hogy azok a nevelőmunka egészét is optimálisan támogassák. Helyesen megszervezett napközis napirend esetében a gyermekeknek nem kell otthon — sokszor a késő esti órákig — tanulniuk. Az így felszabaduló idő kedvezőbb feltételeket teremt a bensőséges családi életre, az oly fontos beszélgetésekre, közös tevékenységekre, szórakozásra, egyszóval a családi nevelésre.

Vizsgálatunk *célja* az volt, hogy megállapítsuk: a kedvezőtlen, illetve a kedvező napközis napirend hogyan befolyásolja a növendék teljesítmény-diszpozícióját, illetve iskolán kívüli életét.

A vizsgálatokat a budapesti VI. Lovag u. 9—11. sz. alatti ének-zenei általános iskola 6. napközis osztályában végeztük. Úgy véltük, hogy az itteni körülmények a *hazai általános napközis körülményeket* reprezentálják, ezért vizsgálati eredményeink szélesebb körben is tanulságosak.

A tanórák mindig délelőtt folytak, a napközis foglalkozást pedig — ugyanabban a teremben — délután tartották. A helyiség asztalokkal és székekkel volt berendezve. Egy tanulóra 1,4 m² alapterület jutott, tehát elég nagy volt a zsúfoltság. A fűtés központi fűtéssel történt. A természetes és mesterséges világítás közepes volt. Mindezt azért említjük meg, nehogy úgy tűnjék, hogy különlegesen jó környezeti feltételek között végeztük a vizsgálatot.

A vizsgálat céljára 17 tanulót — fiút, leányt vegyesen — választottunk ki. A tanulók értelmi képességét a *Binet-Boberag*-féle intelligencia vizsgálattal állapítottuk meg. Rajvizsgálatot is végeztünk, melyet *Goodenough* alapján értékeltünk. Az IQ-k (intelligencia quotiensek) 16 tanulónál 9,91—1,06 között, tehát a normál skálában voltak. Egy gyermek IQ-ja gyengébb értelmi képességekre utalt (0,86). A tizenhét tanulóból azonban csak tíznél jelentkezett a jó értelmi képesség alapján elvárható megfelelő tanulmányi eredmény (jeles, jó), hét közepes, vagy ennél rosszabb átlageredménnyel végezte tanulmányait. Ennek oka csak részben volt a szorgalom hiányára visszavezethető. Négy tanulónál a családi miliő kifejezetten kedvezőtlen volt (iszákos apa, csonka család, anya második férjével való konfliktus, egy gyermek a zavart családi miliő miatt a nagyszülőkkel élt).

Módosított *Illyésné*-féle érzelemvizsgálatot is végeztünk, hogy a tanulónak a családdhoz, az iskolához és a napközizhez való viszonyulásáról is tájékozódjunk. A kérdésekre adott válaszok nagyobbik része azt tükrözte, hogy túl soknak tart-

ják az egy tanítási napra eső tanórák számát és túl fárasztó egész nap az iskolában lenniök. Egy részüknek nem tetszett, hogy hosszú ideig kell egyfolytában — szünet nélkül — tanulniuk. Néhányan a környezeti feltételekre panaszkodtak: délután már hideg a tanterem, nem jó az asztal-szék berendezés. Feltűnő volt néhány családnál — ebből kifolyólag a tanulók egy részénél — a jegycentrikus szemlélet. A „mitől félsz” kérdésre nem egy tanuló válaszolta a következő: „az egyestől, mert kikapok”. A „mi a legrosszabb az életedben” kérdésre gyakori válasz volt: „a tanulás”, „a rossz bizonyítvány”.

Kérdőíves módszerrel vizsgáltuk a gyermekek *otthoni környezeti viszonyait*. Hét tanuló zsúfolt, nem komfortos lakásban él, kifogástalan, összkomfortos lakásban lakik 10 tanuló, 11 családban van TV készülék, 16-ban van rádió. Személyi higiéné területén főleg a fogmosással kapcsolatban találtunk problémát: a legtöbb gyermek csak néha mos fogat.

A vizsgálat körülményei

A vizsgálat 4 hetes időtartama két szakaszra oszlott. Az *első két hétben* (1968. I. 22—II. 2.) a tanítási nap és a napközi napirendje kedvezőtlen volt. Az osztályfoglalkozások során a szemléltető és egyéb technikai eszközök alkalmazása nem lépte túl a „hagyományos” gyakorlatot. A feleltetés a tankönyvi szöveg verbális, egyéni visszaadását követelte csak meg. Az új anyagok feldolgozásának pedagógiai technikája sem lépte túl a szokásos formát. A házi feladatok mennyiségét a szaktanárok nem hangolták össze. A napköziben a tanulás motiválás nélkül történt. Az összehangolatlan és ezért sokszor túlterhelő házi feladatok elvégzésére az egyéb tevékenység rovására az átlagnál több időt fordítottak. Aki ennek ellenére sem tudott teljesen felkészülni a leckéből, annak megmondták: végezze el a feladatokat otthon. Előfordult, hogy csak önálló tanulás folyt, bármiféle ellenőrzés nélkül. A szabad foglalkozás szervezetlen, inkább lézengés volt, kevés időt töltöttek levegőn, holott ez a tanulók teljesítőképeségének fenntartása szempontjából igen fontos. A foglalkoztató helyiség higiénés viszonyain a vizsgálat ezen szakaszában nem változtattunk, szabályos szellőztetési rendet nem állítottunk be.

A kéthetes vizsgálati szakasz után egy hét szünet volt.

A vizsgálat *második szakasza* II. 14—23 között történt. A pedagógiai munkát mind az osztályfoglalkozásokon, mind a napköziben optimálisra állítottuk. A szemléltető és egyéb eszközök alkalmazása maximálisan támogatta tanulást. Ezek az anyagok és eszközök a napköziben is rendelkezésre álltak. Az osztályfoglalkozásokon az előző órai anyag számonkérése — az összefüggéseken alapuló kérdések és feladatok alapján — az egész csoport bevonásával történt. Új anyagrészek feldolgozásánál a megfelelő motiválás következtében a tanulók tevékenyen bekapcsolódtak az óra menetébe. A házi feladatokat a szaktanárok összehangolták, megfelelő utasításokat adtak a feldolgozáshoz. A napközi otthonos tanulás és egyéb tevékenység megfelelő, jól megtervezett hetirend alapján történt. A tanulók a házi feladatokat teljes egészében el tudták készíteni a napköziben. A házi feladatok végzése 3 óraker kezdődött. A szaktanárok a napközis pedagógussal megfelelő kontaktust tartottak. A tanulásra szolgáló időt, amikor a növendékeknek kifáradásra utaló jelek léptek fel, frissítő tornapercekkel szaktöltötték meg, vagy néhány percre kiengedték a gyermekeket a folyosóra. Az önálló tanulás mellett szervezett számonkérés, tanulói és tanári ellenőrzés is történt. A tanulók minden nap a tanulás megkezdése előtt 50—60'-et a szabad leve-

gőn sétával, mozgásos játékkal vagy tornaversennyel töltötték el, majd különféle kulturális tevékenységet végeztek, barkácsoltak. A tanulás befejeztével a gyermekeket érdeklő szabadfoglalkozás és szórakoztató teremjáték következett. Nehézséget csak a napközi munkáját zavaró, a legkülönbözőbb időpontban tartott különórák és szakkörök okoztak, melyek a tanulók egy részét kiemelték a tanulásból. Egyébként a vizsgálati szakaszban a környezetegetétségügyi viszonyokon is javítottunk. Szabályos szellőztetési rendet állítottunk be (foglalkozások alatt enyhe folyamatos szellőzés, óránként 5—10'-es keresztuzatos szellőztetés). Megjavítottuk a mesterséges világítást, kedvező fényszínű és erősségű fénycsőveket szereltettünk fel a tanteremben.

Vizsgálati módszerek

Mindkét szakaszban az azonos pszichológiai vizsgálatok mellett azonos élettani vizsgálatokat is végeztünk. Vizsgáltuk a bőr tapintóérzékenységében bekövetkező változást a *szimultán térküszöb* mérésével. E célra a Weber-féle aesthesiométert használtuk. Tanulmányoztuk a látószerv *fényösszeolvastásának küszöbértékeit* fúziós frekvenciamérővel. A bőr elektromos vezetőképességét azaz a *galván bőrreakciót* (GBR) is mértük. Tremometerrel vizsgáltuk a kézen az *intencionális tremort*. A koordinált kézmozgások sebességét tapping készülékkel tanulmányoztuk. A *figyelem* vizsgálatára Bourdon-próbát is végeztünk.

Megkíséreltük a reakcióidő mérését is, készülékünk meghibásodása miatt azonban a vizsgálatról le kell mondanunk. Az élettani és pszichológiai vizsgálatokat mindkét szakaszban 14^h és 17^h-kor végeztük. A tizenhét tanulónál összesen 3450 élettani, illetve pszichológiai vizsgálat történt.

Minden nap megkérdeztünk minden gyermeket, mivel töltötte idejét otthon, miután hazatért a napköziből. Az adott válaszokból is képet nyerhettünk a növendékek otthoni életmódjáról.

A vizsgálat eredménye

Az élettani és pszichológiai vizsgálatok matematikai-statisztikai értékelése során mindkét szakaszban minden egyes vizsgálat-fajtára kiszámítottuk a középértékeket, szórásokat, konfidencia-intervallumokat. Kiszámítottuk a *t* értékeket mind a 17 órás, mind a 14 órás középértékek differenciáira, azaz tanulmányoztuk, hogy a 17 órás értékek szignifikánsan különböznek-e a 14 órás értékektől. A *P* értékekre transzformációt és összevonást végeztünk. A kapott x^2 értékeket, az azokhoz tartozó $p\%$ értékeket is megvizsgáltuk. A táblázatok közlése és részletes elemzése helyett röviden összefoglaljuk a kapott eredményeket.

A bőr tapintóérzékenysége az *első szakaszban* 14^h-tól 17^h-ig romlott: az aesthesiométerrel mért szimultán térküszöbértékek középértékei ugyanis növekedtek. Ez az agykéreg teljesítőképességének csökkenésére utal. A látószerv fényösszeolvastásának küszöbértéke is csökkent 14^h-tól 17^h-ig, hasonlóképpen a kérgi tevékenységek romlására mutat ez is. A bőr elektromos vezetőképessége 17 órára megnövekedett, ez a szimpatikus tónus fokozódására utal. Ebből is az idegrendszer fokozott igénybevételére lehet következtetni. A Bourdon-próbánál az első szakaszban a mérési eredmények középértékei kedvezőtlenebbek voltak 17 órakor, mint 14 órakor, tehát estig a figyelem csökkent. A szimultán térküszöb, a fényösszeolvastási küszöbérték, a bőr elektromos vezetőképessége, a Bourdon-próba 14^h-s és 17^h-s középértékei közötti különbség szignifikáns volt. Az inten-

cionális tremor és tapping vizsgálatok eredményei nem mutattak értékelhető elváltozásokat a délután folyamán, a 14^h-s és 17^h-s mérési eredmények középértékei között szignifikáns különbség nem volt.

A második szakaszban a mérési értékek feldolgozása az elsőtől eltérő eredményekhez vezetett. Egyik vizsgálatfajtánál sem találtunk a 14^h-s és 17^h-s mérési eredmények középértékei között élettanilag értékelhető változást. A 14^h-s és 17^h-s középértékek között szignifikáns különbség nem volt. *A gyermekek teljesítmény-diszpozíciója a vizsgálat második szakaszában tehát gyakorlatilag azonos maradt az egész napközi-foglalkozás alatt, annak ellenére, hogy intenzívebben tanultak, a házi feladatokat teljes egészében elkészítették.*

Mint már említettük, mindkét szakaszban tanulmányoztuk a *gyermekek otthoni életmódját is*. Az otthoni tanulás tekintetében a második szakaszban kedvezőbb volt a helyzet. Az első szakaszban a gyermekeknek 30–90'-nyi időt kellett még otthon is a felkészülésre fordítani. A második szakaszban azok a tanulók, akik zavartalanul tanulhattak a napköziben, otthon semmit sem tanultak. Csak néhányan fordítottak 10–15 percet a délután tanultak átismétlésére. Azok a tanulók, akiket különórák miatt kiemelték a napközis tanulásból, otthon még 30–40 percet foglalkoztak a házi feladatokkal. Kivételt képezett a többi gyermekhez képest a már említett 0,86 IQ-s kisleány, aki a vizsgálat mindkét szakaszában 60–70 percet tanult otthon, bár különórán nem vett részt. A tapasztalatok alapján megvizsgáltuk a *különórák problémáját is*. A vizsgált gyermekek közül kettőnek heti 1-, hatnak heti 2-, kettőnek heti 3-, háromnak heti 4-, egynek heti 6 különórája volt. Emellett többen szakköri munkában is részt vettek. Ilyen mérvű különórákkal való terhelés mindenképpen hátrányos és súlyos probléma, mivel az ének-zenei, nyelv és egyéb különórák egy részét a napköziben folyó tanulás rovására tudják csak megoldani.

A gyermekek a vizsgálat mindkét szakaszában nézték esténként a TV adást, még azok is, akiknél a családban nem volt készülék. Őt növendék minden nap, válogatás nélkül minden adást nézett, 11 válogatott a műsorban, csupán 1 tanuló volt, aki nem nézett TV adást. A vizsgálat *első szakaszában* az adási napokon egy tanulóra átlagosan 2 óra TV nézés jutott. Ez nemcsak élettani szempontból, de az adások tartalma miatt sem kívántos 11,5–13 éves tanulóknál. *A második szakaszban* az egy gyermekre jutó napi átlagos TV nézés 1,6 óra volt. Kérdés, hogy ennek oka az volt-e, hogy megmagyaráztuk a túlzott TV-nézés káros hatását, vagy egyszerűen az, hogy az egyes műsorszámok kevésbé érdekelték őket. (Utóbbi a valószínűbb.) Vasárnap szinte minden tanuló kora délutántól késő estig a TV előtt ült. Talán kedvező eredménynek könyvelhetjük el, hogy a vizsgálat második szakaszában a szabad időt több gyermek használta fel a szépirodalom olvasására, mint az első szakaszban. A játékra, házimunkára fordított idő változatlan maradt az egész vizsgálat alatt. Meg kell jegyezni, hogy több gyermeknél a házimunkára fordított idő túlzottan sok volt.

A vizsgált 17 tanulóból 7 a szükségesnél kevesebb időt (8–9 óra) aludt éjjel. Ez elsősorban az éjszakába nyúló TV-nézésből származott. Vasárnap a tanulók tekintélyes része késő délelőtti órákig „lustálkodott” az ágyban, amivel nem értünk egyet. *A gyermekek nagyon keveset vannak szabad levegőn, gyakorlatilag csak annyit, amit a napközis napirend lehetővé tesz.* Az egész vizsgálat alatt összesen 3 gyermek számolt be arról, hogy vasárnap édesapjával vagy a családdal sétálni vagy kirándulni ment. Hiba az is, — mint a kikérdezésnél kiderült —, hogy kevés az olyan tanuló, akivel beszélgetnek, vagy akit a TV-nézésen, közös rokonlátogatáson kívül egyéb közös szórakozásba bevonnának. Mindez azt

mutatja, hogy a vizsgált gyermekek életmódja általában nem felel meg a higiénés követelményeknek. A családban eléggé magukra hagyottak, pszichés környezetük elszürkült, családi nevelésük intenzitása hiányos.

Összefoglalva: a napközis tanulók helyzetén a tanítási nap és a napközi otthon napirendjének összehangolása, a megalapozott napirend, a helyesen megszervezett napközi-foglalkozás sokat segíthet. Utóbbihoz éppen úgy hozzátartozik az intenzív tanulás helyes megszervezése és ellenőrzése, mint a szabad levegőn történő legalább 1 órás nagymozgásos játék, a gyermekek érdeklődési körének megfelelő különféle egyéb foglalkozás, aktív pihenés. Az iskolavezetésnek nagy súlyt kell arra helyezni, hogy a különórák, szakköri foglalkozások minél kevésbé zavarják meg a napköziben a tanulást. Az iskolának figyelembe kell venni azokat a változásokat is, amelyek a társadalomban és a családban bekövetkeztek, hogy életét — a szerves részét képező napközi otthonnal együtt — ehhez igazítsa. A tanulókat az oktatás mellett egész személyiségük figyelembevételével nevelje, kialakítva bennük az igényt és képességeket saját életrendjük helyes és önálló vitelére is. A legkitűnőbb iskolai munka is veszít hatásfokából, ha az otthoni életrend nem kielégítő és nem összehangolt az iskolaival. Ezért a szülői értekezleteken a jelenleginél sokkal többet kellene foglalkozni a tanulók helyes iskolai és családi életmódjával kapcsolatos követelmények ismertetésével.

Борбала Рона, Пал Элекеш, Пал Сабо

СБЫТ КСМПЛЕКСНЫХ ИССЛЕДСРАНИЙ, ПРСЕДЕЕННЫХ СРЕДИ УЧАЩИХСЯ ПОСЕЩАЮЩИХ ГРУППЫ ПРОДЛЕННОГО ДНЯ

Целью исследования было установление того, какое влияние оказывает распорядок дня в группах продленного дня на результаты успеваемости учащихся, на их внешкольную жизнь. Результат исследований таков: положение учащихся, посещающих группы продленного дня, может быть значительно облегчено согласованием порядка занятий в школе и режима дня в группе продленного дня, продуманным установлением режима дня, правильной организацией занятий в группах продленного дня. Правильная организация учебы и контроль над ней имеют такое же важное значение, как и подвижные игры на воздухе хотя бы в течение одного часа, различные занятия, удовлетворяющие интересы учащихся, активный отдых.

Borbála Róna, Pál Elekes, Pál Szabó

EXPERIENCE OBTAINED BY COMPLEX EXAMINATION OF DAYTIME-HOME PUPILS

The examination was aimed at determining how the unfavourable and/or favourable daily programmes of the daytime-homes influenced the disposition of achievement and the extra-school life of the pupils. As a result of the survey it can be stated, that a co-ordination of the programmes of the school-day and daytime-home life may considerably improve the situation of the pupils. A proper organization and control of thorough learning belong to the latter, just as well as outdoor playing with intense exercise for at least one hour, or various other activities adjusted to the children's interest, further active rest.